

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาโดยใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยทำการศึกษาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นการ และการศึกษาร่วมกันระหว่างผู้ศึกษาและเจ้าหน้าที่สวนสมุนไพรฯ เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้คือ เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์และการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ ศึกษาภาพ ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาและประเมินผลการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ ผู้ศึกษาได้สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะตามกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 บริบทและสถานการณ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จากการศึกษาพบว่า สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นสวนสมุนไพรแห่งแรกของประเทศไทย ได้ถูกก่อตั้งขึ้นมาเมื่อปี 2527-2528 ณ บริเวณศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ตำบลมาบข่า กิ่งอำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดระยอง บนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ โดยรวบรวมสมุนไพรพันธุ์ต่าง ๆ ที่แพทย์แผนโบราณเคยใช้ได้ผล มาปลูกไว้ให้ได้มากที่สุด และได้ขึ้นชื่อมาแล้ว ถวายสวนสมุนไพรแห่งนี้แด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทรงใช้ประโยชน์ตามพระราชอัธยาศัย พร้อมทั้งได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานนามว่า “สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” ตั้งแต่วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา

จวบจนวารดิถีอันเป็นสิริมงคล เพื่อเกิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา เมื่อปี 2548 ปตท. ได้ดำเนินการพัฒนา

สวนสมุนไพรรักษาโรค ปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบสวน ให้เป็นแหล่งภูมิปัญญาอเนกประสงค์ที่สร้างความร่วมมือในสวนอย่างยั่งยืนให้ประชาชนทั่วไป พนักงาน และชุมชนรอบข้างสามารถใช้ประโยชน์จากสวนแห่งนี้ได้อย่างมีความสุขและสะดวกสบาย

สวนสมุนไพรรักษาโรคสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรสมุนไพรรักษาโรค และสิ่งแวดล้อมเป็นจุดเด่น มีสิ่งที่น่าสนใจดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว มีการรวบรวมภูมิปัญญาดั้งเดิมของหมอชาวยุโรปในการนำสมุนไพรรักษาโรคมาใช้ประโยชน์ รวมไปถึงรูปแบบของสื่อ และการนำเสนอที่มีความทันสมัย แปลกใหม่ กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัย รวมไปถึงกิจกรรมนันทนาการที่สร้างความสนุกสนาน ผ่อนคลาย ความเครียด ให้ความรู้ และสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับระบบนิเวศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสมุนไพรรักษาโรค รวมไปถึงการสอดแทรกพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทำให้การเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรรักษาโรคแห่งนี้เต็มไปด้วยความสนุกสนาน ให้ความรู้ และแง่คิดที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันควบคู่ไปด้วย

5.1.2 การศึกษา และประเมินผลการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน

สวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จากการศึกษาโดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรรักษาโรค 2 หน่วยงาน คือ เจ้าหน้าที่พนักงานบริหารทั่วไป บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และเจ้าหน้าที่บริหารนิทรรศการและสวนสมุนไพรรักษาโรค บริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของสวนสมุนไพรรักษาโรค จากเอกสารต่าง ๆ ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่บริหารนิทรรศการและสวนสมุนไพรรักษาโรคอย่างไม่เป็นทางการ จับกลุ่มสนทนา (Focus Group) ร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ และศึกษาข้อมูลที่รวบรวมได้ กำหนดปัญหาและอุปสรรค เพื่อศึกษาถึงวิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรรักษาโรค ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยนำข้อมูลจากการศึกษาร่วมกันระหว่างผู้ศึกษา และเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรรักษาโรค รวมไปถึงแนวคิดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นแนวทางในการทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรรักษาโรค สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นระยะเวลา 2 ช่วง ดังนี้

1) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่

การศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่ช่วงที่ 1 (24 กุมภาพันธ์-23 พฤษภาคม 2550) พบว่า จากกรณีที่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมฯ เร่งดำเนินการจัดเตรียมอาคาร และพื้นที่ เพื่อเตรียมพร้อมในพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษาอย่างเป็นทางการ ณ สวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวันที่ 25 มกราคม 2550 ภายใต้เงื่อนไขการเตรียมการรับเสด็จ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยได้รับทราบนโยบายจากการประชุมเตรียมการรับเสด็จ เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2549 ทำให้พื้นที่บางส่วนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในพิธีเปิด ยังไม่ได้รับการปรับปรุง ตกแต่งให้พร้อมใช้งาน ซึ่งภายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีการ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมฯ จึงเร่งดำเนินการจัดเตรียมสถานที่เพื่อเตรียมพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว ชาวชน และผู้ที่สนใจเข้าเยี่ยมชมต่อไป

การศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่ช่วงที่ 2 (24 พฤษภาคม-31 สิงหาคม 2550) พบว่า มีการจัดการด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ทั้งใน ตัวอาคาร นอกอาคาร และภายในสวนสมุนไพรมฯ ให้มีความเหมาะสม เอื้อประโยชน์ต่อกิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ภายในสวนสมุนไพรมฯ รวมไปถึงการตกแต่งสภาพภายในอาคาร ให้มีบรรยากาศใกล้เคียงสภาพตามธรรมชาติ และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดั้งเดิมเอาไว้ เพื่อให้มีลักษณะใกล้เคียงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติมากที่สุด

2) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางการจัดการ ช่วงที่ 1 (24 กุมภาพันธ์-23 พฤษภาคม 2550) พบว่า มีการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รับผิดชอบ ต่อสิ่งแวดล้อม มีการจัดการด้านขยะ น้ำเสีย โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีความพร้อมในการจัดการทางด้านบริการต่าง ๆ เช่น ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ห้องนวดเพื่อสุขภาพ การจัดการด้านศูนย์บริการข้อมูลข่าวสาร การจัดการด้านการรักษา ความปลอดภัย การจัดการด้านคมนาคม การจัดการมาตรการ และกฎระเบียบในการเยี่ยมชม สวนสมุนไพรมฯ รวมไปถึงการจัดการป้ายและสัญลักษณ์สื่อความหมายที่ได้มาตรฐาน มีความชัดเจนและง่ายต่อการทำความเข้าใจ

การศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่ช่วงที่ 2 (24 พฤษภาคม-31 สิงหาคม 2550) พบว่า มีการเพิ่มเติมสิ่งอำนวยความสะดวก และสาธารณูปโภคต่างๆ ให้สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มเข้ามาอย่างต่อเนื่องได้ทั่วถึง เช่น ห้องน้ำ ผู้บริการกวดเงินอัตโนมัติ จักรยาน ม้านั่งในสวน เป็นต้น

แต่ในส่วนของการให้บริการที่พักแรม ยังไม่สามารถจัดการให้ทั่วถึงได้เนื่องจากมีที่พักจำนวนจำกัด และอยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่พนักงานบริหารทั่วไป ภายในบ้านพักพนักงาน ปตท. จำกัด (มหาชน) ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องทำหนังสือยื่นแก่เจ้าหน้าที่ล่วงหน้าถึงจะสามารถเข้าพักได้

3) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรม และกระบวนการ

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านกิจกรรม และกระบวนการ ทั้ง 2 ช่วง (24 กุมภาพันธ์-31 สิงหาคม 2550) พบว่า มีการดำเนินการจัดการทางด้านกิจกรรม และกระบวนการต่างๆ ในลักษณะคล้ายกัน ซึ่งเจ้าหน้าที่นำชมโครงการจะได้รับการฝึกฝนอบรม เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญในการสื่อความหมาย และกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ สามารถนำภูมิปัญญาต่าง ๆ มาสื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยวได้ เช่น การนำสมุนไพรพื้นบ้านมาต้มเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้กระบวนการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ และเรียนรู้สรรพคุณต่าง ๆ ของสมุนไพร นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

ในส่วนของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในสวนสมุนไพรฯ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ฝ่ายกิจกรรมได้พยายามออกแบบรูปแบบกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้ซาบซึ้งถึงพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อนำแนวคิดของพระองค์เป็นแบบอย่างในกระบวนการเรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดความสนใจถึงความสวยงาม และความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจที่ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรไทย ภูมิปัญญาหมอยาไทย รวมไปถึงระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในสวนสมุนไพร และในแต่ละกิจกรรมก็เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นและจังหวัดใกล้เคียงได้เข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย

4) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านองค์กร ทั้ง 2 ช่วง (24 กุมภาพันธ์-31 สิงหาคม 2550) พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมฯ ไม่สามารถเปิดโอกาสให้ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการได้ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดหลายประการ ซึ่งแนวทางในการพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ทำได้เพียงนำข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นของชุมชน เสนอต่อที่ประชุม เพื่อจะได้นำแนวทางในการจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการพยายามที่จะประสานงานกับท้องถิ่น เพื่อนำข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นจากแต่ละชุมชน มาเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์แก่ชุมชน กระจายรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นต่อไป

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษากิจการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง ผู้ศึกษาได้นำเอาหลักการและแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษาและค้นคว้ามาเพื่อสนับสนุนให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าจะได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหลาย ๆ ท้องถิ่นแล้วก็ตาม แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าการวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละท้องถิ่น มีเงื่อนไขที่แตกต่างกัน รวมไปถึงข้อจำกัดและอุปสรรคของชุมชนเอง

จากผลการศึกษา สามารถอภิปรายในรายละเอียดของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยองตามหลักการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยระบุไว้ ดังนี้

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการรวบรวมพันธุ์สมุนไพรมต่าง ๆ ที่แพทย์แผนโบราณเคยใช้ได้ผล มาปลูกไว้มากกว่า 20,000 ต้น ซึ่งแบ่งพันธุ์สมุนไพรมออกเป็นกว่า 270 ชนิด โดยจัดกลุ่มจำแนกตามสรรพคุณการรักษาตามคัมภีร์ยาไทยโบราณ 20 กลุ่มอาการ บนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ โดยมุ่งหวังให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสมุนไพรมไทยอย่างครบวงจร ภายใต้มติการการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน เพื่อให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชนและผู้สนใจ ในเรื่องของอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายในแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพภูมิทัศน์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และสวยงาม มีการรวบรวมพืชสมุนไพรมหลากหลายชนิด

จำแนกออกเป็น 20 กลุ่มให้ศึกษา กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แก่ การเดินชมสวนไพร หรือนั่งรถที่ใช้เชื้อเพลิงจากก๊าซธรรมชาติ หรือรถ NGV (Natural Gas Vehicles) เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของสวนไพร ความเป็นมาของสวนไพร รวมไปถึงภูมิปัญญาของหมอยาไทย และให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ ตลอดจนปลูกสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการหวงใยและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) กล่าวถึง (Principles of Ecotourism) จากองค์ประกอบหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการให้ความรู้ ความเข้าใจ แก่นักท่องเที่ยวเรื่องระบบนิเวศของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยธรรมชาติ ป่าไม้ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตลอดจนคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ เมื่อนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจดีแล้ว นักท่องเที่ยวจึงให้ความร่วมมือและกลายเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ หรือต่อชุมชนนั้น

การดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในสวนสมุนไพรสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการศึกษา ออกแบบ วางแผนปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงภูมิทัศน์ฝั่งบริเวณสวนสมุนไพรฯ ให้มีความสวยงามเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และวางแนวความคิดในการออกแบบพื้นที่อื่น ๆ เช่น ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ อาคารพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ พื้นที่สวนสมุนไพรฯ พื้นที่สวนป่า พื้นที่สวนเศรษฐกิจ และพื้นที่อื่น ๆ ให้สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน และกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดผลกระทบด้านลบ ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสิ่งแวดล้อม จึงมีการวางแผนและดำเนินการจัดการพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ได้แก่ การจัดแบ่งพื้นที่ ออกเป็นโซน (Zone) โดยมีการออกแบบให้มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่แต่ละโซนได้อย่างเต็มที่ และมีการกำหนดมาตรการ เพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา (2540) ที่กล่าวว่า การจัดการพื้นที่ ได้แก่ การจัดการเขตการใช้ประโยชน์ (Zoning) การศึกษาจัดจำกัดการรองรับได้ของพื้นที่ การกำหนด มาตรการ การใช้ประโยชน์ ปลูกสร้างอาคารและปรับปรุงพื้นที่ การควบคุมการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว การใช้มาตรการป้องกันและลดผลกระทบในพื้นที่ ซึ่งการดำเนินงานนี้ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากผลสรุปในการประชุมสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุง ริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ที่ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยว ที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท และในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรมีความยั่งยืน

อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ ความยั่งยืนทางด้านสังคม และความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ควรคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ในเรื่องของจำนวนนักท่องเที่ยว การก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดการพังทลายของหน้าดิน หากไม่มีการควบคุมให้เป็นไปตามหลักวิชาการ รวมถึงการเก็บพันธุ์ไม้บางชนิดออกไปจากพื้นที่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่งได้ และรวมถึงการลดปริมาณและการกำจัดของเสียต่าง ๆ ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างมากมาย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ยังได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่า ต้องไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือให้กระทบน้อยที่สุด เพื่อส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

หลังจากพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา ณ โครงการสวนสมุนไพรเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 25 มกราคม 2550 มีผลให้สวนสมุนไพรฯ ได้รับความสนใจจากประชาชน และกลุ่มผู้ที่สนใจเข้าไปเยี่ยมชมและศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ซึ่งหากพิจารณาตามแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของมนัส สุวรรณ (2544) ได้กล่าวว่า ธรรมชาติอย่างหนึ่งของระบบนิเวศรวมทั้งแหล่งท่องเที่ยว ย่อมมีความสามารถที่จะรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น หากเกินขีดความสามารถที่จะรองรับ ระบบนิเวศหรือแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะเสียความสมดุล และนั่นหมายถึงความไม่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้น การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดก็ตาม ต้องคำนึงอยู่ตลอดเวลาว่า จะมีผลทำให้ปัจจัยจำกัดความสามารถ (Limiting Factors) และขีดความจำกัดความอดทนของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ (Tolerance Limits) เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ กิจกรรมการพัฒนาใดก็ตามที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ แล้วมีผลต่อขีดจำกัดความอดทนและปัจจัยจำกัดความสามารถดังกล่าว ควรจะได้มีการพิจารณาว่าสมควรดำเนินการหรือไม่ หรือจะยอมให้ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวถูกทำลาย ซึ่งที่ผ่านมาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ ยังไม่ได้มีการนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณา ร่วมในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งภายหลังจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยว ทำให้จำเป็นต้องหาแนวทางในการแก้ไขโดยการกระจายนักท่องเที่ยวออกไปยังจุดต่าง ๆ เพื่อลดการกระจุกตัวในพื้นที่โซน (Zone) เดียวกัน เพื่อลดความแออัดของนักท่องเที่ยว และเป็นการลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณนั้น ๆ ได้อีกด้วย

การดำเนินการจัดการทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวทางดังกล่าว ในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น เจ้าหน้าที่โครงการฯ สามารถปฏิบัติตามแนวทาง และมาตรการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ได้อย่างถูกต้อง ช่วยให้เกิดความเข้าใจ แก่ผู้เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมก ก่อนให้เกิดความร่วมมือในการดูแลรักษาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เพราะการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนา จิตสำนึกจากการท่องเที่ยว อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้มีความตระหนัก และจิตสำนึกที่ดี และถูกต้อง ในการช่วยกันป้องกันรักษา มีความห่วงแหน ในทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวอย่างสมดุล สอดคล้องกับแนวคิด ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็น การท่องเที่ยวที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบ ธุรกิจท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักการที่ว่า ต้องให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้รับความรู้ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในอันที่จะทะนุถนอมไว้ซึ่ง สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา

แต่รูปแบบการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบดูแลความเรียบร้อยในพื้นที่สวนสมุนไพรมก ของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมก ที่แบ่งพื้นที่การดูแลออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนของ อาคารนิทรรศการ อาคารพิพิธภัณฑ์ และส่วนของพื้นที่สวนสมุนไพรมกนอกอาคารทั้งหมด ในบางครั้งทำให้เกิดปัญหาความไม่สะดวกในการติดต่อประสานงานแก่เจ้าหน้าที่นำชม หรือ บางครั้งอาจเกิดปัญหาความไม่สอดคล้อง และความไม่พร้อมในการดำเนินการดำเนินกิจกรรม การท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้

การดำเนินการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกภายในสวนสมุนไพรมก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมก ได้มีวัตถุประสงค์หลักคือ เป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้สวนไพรมกกับภูมิปัญญาไทย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นสื่อกลางในการร่วมส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนตระหนัก ถึงคุณค่าของสวนไพรมกไทย และการมีส่วนร่วมในการสืบสานสวนไพรมกไทยอันเป็นภูมิปัญญา ที่มีคุณค่าของไทยอย่างยั่งยืนสืบไป เป็นสวนสาธารณะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน รวมไปถึงความต้องการให้นักท่องเที่ยว เยาวชน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เกิดการเรียนรู้ และมีความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนคุณค่า ความเชื่อ วัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนัก และจิตสำนึกในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม สอดคล้อง กับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเป็น การท่องเที่ยวที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบ

ธุรกิจท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักการที่ว่า ต้องให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้รับความรู้ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในอันที่จะทะนุถนอมไว้ซึ่ง สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา โดยการดำเนินการมีการจัดทำแผนพับ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ สภาพทั่วไปของสวนสมุนไพรมะเด็ญพระเทพรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อชี้ให้เห็นถึง อาคารเฉลิมพระเกียรติ อาคารพิพิธภัณฑ์ เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ข้อมูลด้านนิเวศในพื้นที่ และจุดที่น่าสนใจ รวมไปถึงข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนระเบียบปฏิบัติตัวของ นักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมะเด็ญพระเทพรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี และป้ายชี้ อำนวยการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้ ความเข้าใจ และมีความ เพลิดเพลินกับธรรมชาติมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่นำชมที่สามารถตอบคำถาม และให้ คำแนะนำ ตลอดจนมีกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และความ เพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยวได้อีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการการท่องเที่ยว และการกีฬา (2540) ที่กล่าวว่า การให้การศึกษาและสื่อความหมาย ได้แก่ การส่งเสริมให้สถานที่ ให้ความรู้ทุกรูปแบบ ส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ความรู้และสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการบริการที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการใช้มัคคุเทศก์เฉพาะท้องถิ่น จัดเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ ระบบนิเวศ และการศึกษากับชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาจิตสำนึกจากการท่องเที่ยว อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้มีความตระหนักและจิตสำนึกที่ดีและถูกต้อง ในการช่วยกันป้องกัน รักษา มีความห่วงใยในทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวอย่างสมดุล สอดคล้องกับแนวคิดของรณกร ตีรกานนท์ (2541) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่แฝงด้วยกระบวนการเรียนรู้หรือสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว โดยที่นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบที่อาจ เกิดจากการท่องเที่ยว และบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ที่กล่าวว่า การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสาร อย่างพร้อมมูล (Marketing Tourism Responsibly) จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ และเคารพใน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว จะสามารถยกระดับ ความพอใจของนักท่องเที่ยว

การดำเนินการจัดการทางด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกตามแนวทางดังกล่าว ในสวนสมุนไพรมะเด็ญพระเทพรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น เจ้าหน้าที่โครงการฯ มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่โครงการฯ ทุกฝ่าย ให้มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ที่เหมาะสม เข้าใจได้ง่าย สามารถอธิบาย ตอบข้อสงสัยต่าง ๆ ให้เกิดความกระจ่าง แก่นักท่องเที่ยวได้ รวมไปถึงรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่

โครงการฯ ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเอื้อประโยชน์ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะคิดระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการฯ และนักท่องเที่ยว รวมไปถึงการให้การศึกษา เสริมสร้างให้เกิดจิตสำนึกที่ดีและถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้

แต่ในการดำเนินการหลาย ๆ ครั้ง พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเป็นคณะนั้น จะมีเวลาจำกัดในการเยี่ยมชม ทำให้เป็นการยากที่เจ้าหน้าที่นำชมจะดำเนินการให้การศึกษาและดำเนินกิจกรรมสร้างจิตสำนึกตามแนวทางที่วางแผนเอาไว้ได้ จึงจำเป็นต้องรวบรวมเนื้อหาสำคัญ เพื่อถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวให้กระชับที่สุด และน้อยครั้งที่จะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และทัศนคติระหว่างกันเพราะปัจจัยจำกัดในเรื่องของเวลา

อีกทั้งประเด็นของจำนวนเจ้าหน้าที่นำชมที่มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอที่จะดูแลนักท่องเที่ยวได้ทั่วถึง โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลวันหยุด ที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ เป็นจำนวนมากนั้น แม้ว่าจะมีการวางแผนการจัดการรูปแบบการนำชมให้สามารถดูแลนักท่องเที่ยวได้ทั่วถึงมากขึ้น แม้ว่าจะมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่นำชมทุกคนให้สามารถนำชมและให้คำอธิบายแก่นักท่องเที่ยวได้ในทุกพื้นที่ แต่ก็ยังไม่สามารถดูแลนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากได้อย่างทั่วถึง

การดำเนินการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการศึกษาข้อมูลบริบทของหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง 23 ชุมชนในพื้นที่จังหวัดระยอง และจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการติดต่อประสานงานขอความร่วมมือจากประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสวนสมุนไพรฯ ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการฯ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการฯ ในกิจกรรม และโอกาสพิเศษต่างๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ ภราดร พัทธวิเชียร (2542) และบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ กระบวนการและกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นการดำเนินการตามแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ เรื่องของความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด โดยเฉพาะชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมในการตัดสินใจ นอกจากภาระหน้าที่แล้วต้องเป็นการศึกษา และในขณะเดียวกันก็ต้องเน้นในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติหรือมีระบบนิเวศเป็นหลักคือ ในเนื้อหาเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่ง มุ่งเน้นความรู้และความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ ต้องไม่ละเลยองค์ประกอบในเชิงวัฒนธรรมชุมชน และนำชัย ทนุผล (2542) กล่าวว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นนั้น เป็นเป้าหมายสำคัญของกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์กรรวมของระบบ และจัดเป็นองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ และแนวคิดนี้เน้นการให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่น

ในการที่มีบทบาทในการกำกับดูแล และควบคุมทรัพยากรและการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมากขึ้น และสามารถให้ประชาชนท้องถิ่นดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี

การดำเนินการจัดการทางด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นตามแนวทางดังกล่าวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น ในกระบวนการวางแผนการจัดการต่าง ๆ ภายในสวนสมุนไพร เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ไม่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตลอดกระบวนการ เพราะพื้นที่สวนสมุนไพรฯ นั้นเป็น พื้นที่ในเขตบ้านพักพนักงาน ปตท. และ โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ นั้น เป็นโครงการขนาดใหญ่ ที่ใช้ทรัพยากรต่างๆ และงบประมาณเป็นจำนวนมาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ผู้เป็นเจ้าของโครงการ จึงต้องการทีมงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการบริหารจัดการเพื่อให้โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย และระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมก็เพียงขั้นตอนการปฏิบัติเท่านั้น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นที่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมเป็นลักษณะกลุ่มเฉพาะ ไม่ได้เป็นประชาชนภายในท้องถิ่นทั้งหมด อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีความพยายามที่จะวางแผนการจัดการให้เอื้อประโยชน์แก่กลุ่มประชาชนในพื้นที่ให้มากที่สุด รวมไปถึงมีเป้าหมายเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชน ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ของแต่ละชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น เพื่อนำข้อเสนอแนะของประชาชนในแต่ละชุมชนไปพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ และก่อให้เกิดผลประโยชน์กลับคืนสู่ท้องถิ่นมากขึ้นอีกด้วย

การดำเนินการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ เนื่องจากสภาพของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี 2527 นั้นมีสภาพทรุดโทรม ไม่สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ จึงจัดทำโครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดตามความต้องการของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดแนวความคิดในการออกแบบเบื้องต้น ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต มีการวิเคราะห์และประมวลผลเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบ แนวความคิดในการออกแบบ และการออกแบบภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ทำให้สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในปัจจุบันมีการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ สามารถอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง อันได้แก่ ถนน อาคาร สิ่งก่อสร้างต่างๆ มีการจัดทำให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว และเหมาะสมแก่

การใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างความปลอดภัยในการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยว ตลอดจน สิ่งปลูกสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวก มีการใช้วัสดุที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ซึ่งนับว่าเป็น ปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการตัดสินใจในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว รวมทั้ง การจัดการด้านการใช้พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิด องค์กรประกอบหลักในการดำเนินงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่กล่าวว่า องค์กรประกอบที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบในด้านการจัดโครงสร้างพื้นฐานและบริการ การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่า จะต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ทุกๆ ด้าน ทั้งด้านจำนวนนักท่องเที่ยว การจัดโครงสร้างพื้นฐานสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อม โยรอบ และยังคงคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ให้มีส่วนร่วมเกือบตลอดจน กระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ซึ่งหมายรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับ คุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ในที่สุด แล้วก็จะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และมีนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวไว้ว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้อยู่ในระดับหนึ่ง และมีความแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ด้านกายภาพ ด้านชีวภาพ ตลอดจนกิจกรรมของมนุษย์ ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เกินขีดจำกัดนี้แล้วจะทำให้สภาพแวดล้อม และความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไป อาจเกิดปัญหาต่อเนื่องตามมา ซึ่งแยกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ความสามารถที่จะรองรับได้ทางกายภาพ ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม และความสามารถ ที่จะรับได้ทางนิเวศ

สำหรับบริการการท่องเที่ยว ได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่นำชม และยุวมัคคุเทศก์ ให้บริการข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ นำชมศึกษาพืชพันธุ์สมุนไพรตามเส้นทาง เดินศึกษาธรรมชาติ และอาคารนิทรรศการ ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว มีบริการ ร้านอาหาร-เครื่องดื่ม บริการนวดเพื่อสุขภาพ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก มีการจัดการ ด้านความปลอดภัยโดยเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย บริเวณประตูหลัก 2 จุด และกระจายตัว บนถนน บริการอีก 3 จุด โดยมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเฝ้าประจำ 2 ผลัด ผลัดละ 12 คน ตลอดเวลา สอดคล้องกับแนวคิดของ Burkart & Medlik (1981) ที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจว่า ต้องประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ความสะดวกสบายในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ (Amenity) เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว

การดำเนินการจัดการทางการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว ตามแนวทางดังกล่าวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พิจารณา ตามแนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่ มนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวไว้ 4 ประการคือ จุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ความสามารถในการให้บริการนักท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง และความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่า

จุดดึงดูดนักท่องเที่ยวของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีการออกแบบ ปรับปรุง และตกแต่งขึ้นมาใหม่ให้เป็น สวนที่มีการรวบรวมสมุนไพรจำนวนมากกว่า 20,000 ต้นกว่า 270 ชนิด ในพื้นที่ 60 ไร่ เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้สมุนไพรไทย ดังนั้นโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ และสัมผัสกับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แท้จริงจึงค่อนข้างเป็นไปได้ยาก หากแต่ตามสภาพธรรมชาติจริงก็ยังมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ยากเช่นกัน ในการที่จะได้พบเห็น ได้ศึกษาเรียนรู้ สมุนไพรไทยหายาก หลากหลายชนิดในแหล่งเดียวกัน ซึ่งจุดนี้ถือเป็นจุดขาย หรือเป็นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) หรือนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ที่มีเฉพาะ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ที่สนใจให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ รวมไปถึงการนำเสนอความรู้ในรูปแบบการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน มีสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย กระตุ้นให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้ เช่น สื่อวีดิทัศน์ที่มีตัวการ์ตูน มีสีสัน มีเนื้อหาความรู้เป็นเพลงประกอบ มีแบบจำลองสถานที่ให้บรรยากาศเสมือนจริง เป็นต้น การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม การปลูกจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับสังคม รวมไปถึงบรรยากาศและธรรมชาติอันสวยงามของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ความสามารถในการให้บริการนักท่องเที่ยวของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องจากสวนสมุนไพรฯ มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และมีวัตถุประสงค์ที่จะเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้สมุนไพรกับภูมิปัญญาไทย ในรูปแบบ พิพิธภัณฑการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน ที่เปิดกว้างให้ประชาชน เยาวชน และผู้ที่สนใจ เข้ามาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ จึงทำให้สวนสมุนไพรฯ เป็นที่สนใจของประชาชนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยวทั่วไป เป็นผลให้มีผู้สนใจ นักท่องเที่ยว รวมไปถึงนักเรียน นักศึกษา เข้ามาท่องเที่ยว และศึกษาดูงานตลอดเวลา ในส่วนของบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศึกษาท่องเที่ยว ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น จะมีเจ้าหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ให้การต้อนรับ และให้นักท่องเที่ยวลงทะเบียนในสมุดเยี่ยม จากนั้นเจ้าหน้าที่ จะนำนักท่องเที่ยวเข้าศึกษาเยี่ยมชมตามจุดต่างๆ รวมไปถึงยุวมัคคุเทศก์ที่เป็นนักเรียนจากโรงเรียน

ในพื้นที่ที่ได้รับการอบรมจะช่วยนำนักท่องเที่ยวชมภายในบริเวณสวนสมุนไพรฯ มีการรวมกลุ่ม ทบทวนความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีวิทยากรผู้เชี่ยวชาญดูแลให้ความรู้ และกระตุ้น ให้เกิดความคิด และจิตสำนึกในการดูแลสิ่งแวดล้อม ในส่วนของกิจกรรมหรือเทศกาลต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรฯ เจ้าหน้าที่โครงการฯ จะเป็นผู้ประสานงานกับกลุ่มแม่บ้านภายในชุมชน และชุมชนข้างเคียง รวมไปถึงกลุ่มแม่บ้านในจังหวัดข้างเคียง ให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ ให้แก่เยาวชน นักท่องเที่ยว ผู้ที่สนใจ รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ โครงการฯ และระหว่างกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ด้วยกันอีกด้วย ภายหลังจากกระบวนการทำงาน จะมีการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขส่วนที่บกพร่องของการบริการ รวมไปถึง การเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าร่วมงาน และแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยว เพื่อนำข้อเสนอแนะและข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเจ้าหน้าที่ โครงการฯ มีการเรียนรู้ และมีพัฒนาการในการจัดการการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีอย่างเหมาะสม

ความสะดวกในการเข้าถึงของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการฯ มีการศึกษาเส้นทางที่สามารถเข้าถึงสวนสมุนไพรฯ ในเส้นทางต่าง ๆ และทำการติดต่อประสานงานกับกรมทางหลวง เพื่อขอให้จัดทำ และติดตั้งป้ายบอกเส้นทาง ในการเดินทางเข้าสู่สวนสมุนไพรฯ ในเส้นทางคมนาคมสายต่าง ๆ ให้มีความชัดเจน สามารถ เดินทางเข้าถึงได้สะดวกมากขึ้น อีกทั้งยังมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมภายในสวนสมุนไพรฯ ให้สามารถรองรับพาหนะยานยนต์ที่เข้ามาในสวนสมุนไพรฯ ได้

ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งในปัจจุบันสวนสมุนไพรฯ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก ของประชาชนทั่วไป ในการเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้สวนสมุนไพรกับภูมิปัญญาไทย ในรูปแบบ พิพิธภัณฑการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสวยงาม มีการส่งเสริมกิจกรรม ให้ความรู้และปลูกสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ เป็นที่รู้จัก และเป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษา เยาวชน และกลุ่มนักวิชาการเท่านั้น ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปได้เข้ามาท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้เกิดความแออัดของนักท่องเที่ยว และบางครั้งระบบสาธารณูปโภคภายใน สวนสมุนไพรฯ ไม่เพียงพอกับจำนวนของนักท่องเที่ยว เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ ปริมาณขยะ เพิ่มขึ้น ซึ่งการดำเนินการใด ๆ ที่เกินความสามารถในการรองรับของพื้นที่นั้น นอกจาก จะเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมแล้ว ยังสามารถทำให้เกิดความไม่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการฯ ดำเนินงานตามเงื่อนไขสัญญาว่าจ้าง โดยมีเป้าหมายให้มีนักท่องเที่ยว

เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมตลอดปี 2550 ไม่น่ากว่า 55,000 คน และ 150,000 คน ในปี 2551 นั้น อาจทำให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยวสวนสมุนไพรมหา ได้ ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการฯ ควรนำประเด็นนี้ไปพิจารณา เพื่อนำไปปรับปรุงหาแนวทางการจัดการ แก้ไขที่เหมาะสมต่อไป

การดำเนินการจัดการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยวในสวนสมุนไพรมหา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหา มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากลักษณะของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เนื่องจากสภาพแวดล้อมในสวนสมุนไพรมหา เป็นลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีการออกแบบ ปรับปรุง และตกแต่งขึ้นมาใหม่ให้เป็นสวนที่มีการรวบรวมสมุนไพรมหาจำนวนมากกว่า 20,000 ต้นกว่า 270 ชนิด ในพื้นที่ 60 ไร่ เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้สมุนไพรมหาไทย ดังนั้นโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ และสัมผัสกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แท้จริงจึงค่อนข้างเป็นไปได้ยาก หากแต่ตามสภาพธรรมชาติจริงก็คงมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ยากเช่นกัน ในการที่จะได้พบเห็น ได้ศึกษาเรียนรู้ สมุนไพรมหาหลายชนิดในแหล่งเดียวกัน ซึ่งจุดนี้ถือเป็นจุดขาย หรือเป็นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) หรือนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ที่มีเฉพาะในสวนสมุนไพรมหา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ นับว่าเป็นสินค้าที่มีคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่ได้กำหนดกรอบแนวทางการปฏิบัติสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในประเด็นที่ว่าในด้านการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมุ่งรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นสินค้าของการท่องเที่ยวให้อยู่รอดในระยะยาว เพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวได้ เข้าใจและห่วงใยสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย อันจะนำไปสู่การจัดการตลาดการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน

อย่างไรก็ตามการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมหา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เน้นการให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเป้าหมายสำคัญ เปิดกว้างสำหรับสังคม และกลุ่มที่สนใจให้เข้ามาท่องเที่ยวและเรียนรู้ภายในสวนสมุนไพรมหา เพื่อให้ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการเรียนรู้ รวมไปถึงพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อนำแนวคิดของพระองค์เป็นแบบอย่างในกระบวนการเรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดความสนใจถึงความสวยงามและความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน ให้ชุมชนเข้ามา

มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรร สอดคล้องกับแนวคิดตำแหน่งทางการตลาด (Marketing Positioning) ของรุ่ง กาญจนวิโรจน์ (2543) ได้กล่าวไว้ว่า นักท่องเที่ยวจะให้ความสนใจกับความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว และความพึงพอใจในการบริการ รวมเป็นประสบการณ์ประทับใจที่ได้รับจากแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ และควรมีตลาดกลุ่มเป้าหมาย (Market Segmentation) ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรรเป็นกลุ่มเฉพาะ เช่น ประชาชนทั่วไปที่สนใจ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเยาวชน กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรร ให้เข้ามาศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นประโยชน์ให้แก่ประชาชน และสังคมต่อไป

พิจารณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการดำเนินงานสอดคล้องกับหลักการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ซึ่งได้ข้อสรุปจากการประชุม Earth Summit เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน ค.ศ. 1992 ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งประชุมได้มุ่งเน้นสู่ประเด็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และสรุปทริเียนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้เกิดกระแสของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3 ประการ ดังนี้

1. กระแสความต้องการให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว อันเป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลก เพื่อให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ต่อสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ไปจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยว ให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้นในกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่ต้องการได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่อง การท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกสนานเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพอใจให้แก่ นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่
3. กระแสความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

สอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ที่นำมาประกอบการพิจารณาด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น จึงเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนเพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม การจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนถึงการพัฒนากการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต
3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา
4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดจนกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยในที่สุด แล้วก็สามารถควบคุมการพัฒนากการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งท้องถิ่นในที่นี่จะเริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

5.3 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผลการศึกษาทำให้ได้ข้อเสนอแนะดังนี้

1. เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ควรพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ควบคู่ไปกับเป้าหมายของจำนวนนักท่องเที่ยวตามเงื่อนไขสัญญาจ้างงาน เนื่องจากในช่วงเทศกาลที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรเป็นจำนวนมาก ทำให้ระบบสาธารณูปโภคที่มีนั้นไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการยากต่อเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ในการดูแลนักท่องเที่ยวอีกด้วย
2. เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ควรพิจารณาถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร เอื้อประโยชน์แก่ประชาชนทุก ๆ ฝ่าย รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนท้องถิ่นมีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความรักและความหวงแหนในพื้นที่

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

การศึกษารั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มุ่งเน้นศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะต่อการศึกษารั้งต่อไป ดังนี้

1. เนื่องจากความแตกต่างทางด้านขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ระหว่างพื้นที่ในอาคารนิทรรศการ อาคารพิพิธภัณฑ์ และพื้นที่ในสวนสมุนไพร จึงควรมีการศึกษารั้งเรื่องขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในพื้นที่แต่ละส่วนอย่างละเอียด เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการหาแนวทาง วางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมภายในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องจากปริมาณของนักท่องเที่ยว และกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น
2. ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยว การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก การถ่ายทอดประสบการณ์ และการเรียนรู้ ให้มีความเหมาะสมตามลักษณะของกลุ่มผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพร ที่มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น ประชาชนทั่วไปที่สนใจ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเยาวชน กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร ว่าระยะเวลาในการเข้ามาศึกษาที่แตกต่างกัน ประกอบกับความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ การเรียนรู้ และการรับรู้ที่แตกต่างกันของกลุ่มเฉพาะแต่ละกลุ่ม จะสามารถหารูปแบบการจัดการ

ที่เหมาะสม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะแต่ละกลุ่มอย่างไรให้มีความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved